

УДК 378.126+337.134: 371.11

В. І. ЖИГІРЬ

кандидат педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ

У статті наведено сутність поняття “професійно-педагогічні компетентності майбутніх менеджерів”. Розроблено й теоретично обґрунтовано модель формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти. Схарактеризовано блоки моделі формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти: цільовий, концептуально-нормативний, змістово-організаційний, діагностико-рефлексивний та результативний.

Ключові слова: модель, менеджер освіти, професійно-педагогічні компетентності, професійна підготовка.

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (12013), Законів України “Про освіту” (2012), “Про вищу освіту” (2014) основною метою вищої освіти визначено підготовку кваліфікованого компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, який орієнтується в суміжних галузях знань, готовий до постійного професійного зростання. У зв’язку з цим одним з першочергових завдань перед сучасною вищою педагогічною освітою виступає формування професійно-педагогічних компетентностей у майбутніх менеджерів освіти.

Питання підготовки майбутніх менеджерів освіти висвітлено в численних працях В. Береки, Л. Карамушки, Л. Кравченко, В. Крижка, В. Олійника, Є. Павлютенкова, В. Пікельної, В. Приходько, Є. Хрикова, В. Яструбова та ін.

Проблема побудови моделі фахівця розглянуто в дослідженнях українських (Г. Єльнікова, Л. Каращук, О. Мармаза, В. Маслов та ін.) і російських (А. Вербицький, Л. Журавльова, В. Загвязинський, Л. Семушина, Л. Шипіліна та ін.) дослідників.

Мета статті – розробити й теоретично обґрунтувати модель формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти.

Для вирішення завдань дослідження використано моделювання у розробці й теоретичному обґрунтуванні моделі формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти.

Під професійно-педагогічними компетентностями майбутніх менеджерів освіти розуміємо інтегральні якості особистості, які визначають здатність вирішувати професійні проблеми й завдання, пов’язані з управлінням (планування, організація, контроль, прийняття управлінського рішення, діагностика, прогнозування, координація і регулювання та ін.) на-

вчально-виховним процесом, колективом учнів, які постають у реальних ситуаціях професійно-педагогічної діяльності.

Модель формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти ґрунтується на методологічних засадах компетентнісного підходу й розуміється як наукова основа результату й процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти, виражена системною якістю – компетентністю, яка забезпечує здатність менеджерів освіти до ефективної професійно-педагогічної діяльності, поєднана з ресурсним потенціалом особистості та її практичним досвідом. Модель дає змогу визначити, конкретизувати та співвіднести вимоги кваліфікаційних характеристик, стандартів освіти, компонентів професійно-педагогічної діяльності, якості, здібності, знання, вміння й досвід діяльності, необхідні для успішного оволодіння спеціальністю [4; 5].

Умовою побудови моделі формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти є спрямованість соціального замовлення освіти про підготовку професійно компетентних фахівців на кінцевий результат. Звідси впливає методологічне положення, що будь-яка модель має бути прогностичною, пов'язувати сьогодення й майбутнє.

Стартовою позицією моделі є соціально-економічне замовлення щодо формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти – вимоги суспільства, держави, ринку праці та особистості: соціально-економічні, особистісні, комунікативні, індивідуальні, діяльнісні, фізіологічні, психологічні, рефлексивні.

Метою моделі є формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти. Досягненню цієї мети підпорядковані всі компоненти моделі.

Обов'язковою системоутворювальною лінією – наскрізним компонентом професійної підготовки – є формування методологічних основ професійно-педагогічних компетентностей, їхньої структури, яка включає базові (освітньо-професійну, навчально-пізнавальну, інформаційно-комунікаційну, функціональну, рефлексивну, комунікативну, психолого-педагогічну (психологічна, педагогічна, методична, науково-дослідна)) та спеціальні (нормативно-правову, планово-прогностичну, стратегічну, організаційну, корпоративну, лідерську, комунікативно-ділову, інформаційно-аналітичну, інноваційну, економічну, контрольну-діагностичну) компетентності, кожна з яких має власне змістове наповнення та критерії оцінювання.

Модель формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти є достатньо складним, багаторівневим утворенням і містить блоки підготовки: цільовий, концептуально-нормативний, змістово-організаційний, діагностико-рефлексивний та результативний. Кожний блок цієї моделі є невід'ємною її частиною (рис. 1).

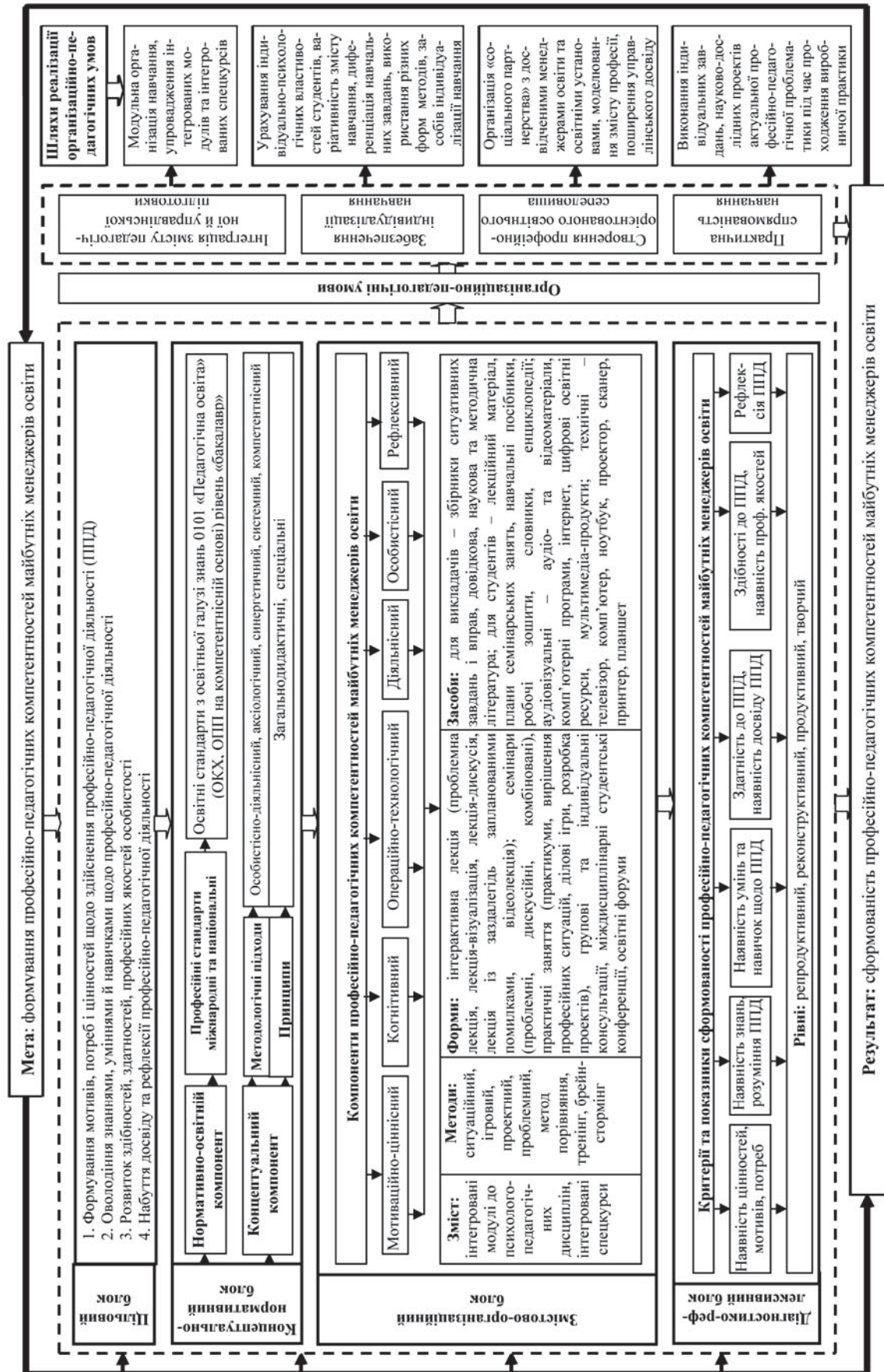

Рис. 1. Модель формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти

У контексті нашого дослідження мету співвіднесено із завданнями (цільовий блок моделі) формування у студентів, майбутніх менеджерів освіти елементів професійно-педагогічних компетентностей:

- цінностей, мотивів і потреб, спрямованих на засвоєння знань та самоорганізацію професійно-педагогічної діяльності, що виявляється в усвідомленні її значущості та цінності, у готовності майбутніх менеджерів освіти до самостійної праці;
- системи професійно-педагогічних знань і розуміння сутності професійно-педагогічної діяльності;
- умінь і навичків застосування знань у діяльності;
- здатностей, необхідних для досягнення якості та результатів професійної діяльності;
- професійного досвіду в різних стандартних і нестандартних ситуаціях;
- здібностей до професійно-педагогічної праці, професійних якостей, необхідних для її ефективного здійснення;
- рефлексії, тобто усвідомлення студентом власного рівня саморегуляції, коли кожна життєва функція полягає в розширенні його самосвідомості, самореалізації, самовдосконалення, що забезпечує професійне становлення менеджера освіти. Вона включає самоконтроль, самооцінку, розуміння власної значущості, розуміння результатів своєї діяльності, відповідальності за певну роботу, пізнання себе в професійно-педагогічній діяльності.

Концептуально-нормативний блок моделі є сталим і може змінюватися лише за умов зміни парадигми освіти, виникнення нових перспектив її розвитку; змістово-організаційний і діагностико-рефлексивний є похідними й залежними від концептуально-нормативного блоку. Цей блок містить нормативно-освітній компонент, який спирається на освітні стандарти підготовки педагога.

Що стосується освітніх стандартів, ми використовували державні й галузеві освітні стандарти нового покоління (2013 р.), в основу яких покладено компетентнісний підхід [1; 3; 7 та ін.] та які узгоджено з новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукових) рівнів вищої освіти [2], з Національною рамкою кваліфікацій [6].

Нормативно-освітній компонент моделі формується на підставі складових стандарту вищої освіти – освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-професійної програми та засобів діагностики, які забезпечують науково-методичний базис підготовки педагогів як менеджерів освіти освітньої галузі знань 0101 “Педагогічна освіта” за всіма напрямками підготовки.

Алгоритм цього компоненту представлено такою процедурою: 1) визначення вимог, які висуваються до менеджерів освіти (професійні стандарти); 2) доопрацювання варіативної частини навчального плану галузевих освітніх стандартів підготовки педагогів як менеджерів освіти з освітньої галузі знань 0101 “Педагогічна освіта” на рівні “бакалавр”; 3) визначення структури та складу компетентностей.

До концептуально-нормативного блоку входить також концептуальний компонент, який відображає концепцію формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти (включає фундаментальні (компетентнісний) і загальнонаукові (особистісно-діяльнісний, аксіологічний, синергетичний, системний) підходи та принципи професійної підготовки (загальнодидактичні: неперервності, цілеспрямованості, науковості, фундаментальності, системності, систематичності й послідовності, наступності, моделювання навчальної діяльності; спеціальні: гуманізації, професійної мобільності, оптимальності, професійної спрямованості, інтеграції змісту навчання, свідомості та рефлексії діяльності).

Змістово-організаційний блок моделі, з одного боку, визначається державними стандартами, на основі яких відбувається педагогічна взаємодія всіх суб'єктів навчального процесу, а з іншого, – забезпечує набуття випускниками професійно-педагогічних компетентностей як інтегрального результату їхньої професійної підготовки. Специфіка цієї підготовки полягає в тому, що всі навчальні дисципліни, теоретична та практична підготовка здійснюють свій посильний внесок у формування професійно-педагогічних компетентностей на інтегрованій основі. Але вони стихійно та оперативно не формуються, а є інтегрованим результатом усієї професійної підготовки.

Зміст навчання впливає на формування всіх компонентів професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти для отримання означеного результату та включає відбір і розробку інтегрованих навчальних програм, навчально-методичного забезпечення, які наповнюють змістову структуру професійно-педагогічної підготовки майбутніх менеджерів освіти. Відповідно, зміст початкових дисциплін і методика їх викладання, методика практик потребують переосмислення в контексті інтегрального результату професійної підготовки – набуття менеджерами освіти базових і спеціальних (управлінських) компетентностей. При цьому зміст професійної підготовки, інтегрований на основних етапах формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти, конкретизований у змісті відповідних навчальних дисциплін, впливає на формування того чи того компонента професійно-педагогічних компетентностей.

У зв'язку з цим до змісту професійної підготовки студентів освітньої галузі знань 0101 “Педагогічна освіта” включено:

– інтегровані модулі до нормативних психолого-педагогічних дисциплін та дисциплін за вибором ВНЗ: “Педагог як менеджер освіти” (до дисципліни “Вступ до спеціальності”), “Психологія управлінської діяльності”, “Психологія педагогічного менеджменту” (до дисциплін “Психологія”, “Вікова та педагогічна психологія”, “Педагогічна психологія”), “Історія становлення та розвитку освітнього менеджменту” (до дисциплін “Історія педагогіки”, “Історія професійної освіти”), “Основи педагогічного менеджменту” (до дисциплін “Педагогіка”, “Професійна педагогіка”);

– інтегровані спецкурси за вільним вибором студентів: “Вступ до управлінської діяльності”, “Економіка освіти”, “Основи освітнього менеджменту”.

жменту”, “Стратегічний менеджмент в освіті”, “Маркетинг у сфері освіти”, “Управлінські рішення”, “Організація праці менеджера освіти”.

Змістово-організаційний (методичний) блок містить форми організації навчання, методи й засоби формування професійно-педагогічних компетентностей та відображає особливості їх застосування в організації навчального процесу підготовки майбутніх менеджерів освіти. У зв'язку з цим необхідною є системна організаційна робота щодо організаційно-педагогічного забезпечення формування цих компетентностей за основними видами навчальних заходів.

Реалізація процесу формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти здійснюється за допомогою організаційних форм навчання (лекцій, семінарських і практичних занять, самостійної роботи, навчальної та виробничої практик), методів і засобів навчання. Більшість форм і методів навчання є універсальними, характерними для системи вищої освіти, оскільки вони містять суттєвий освітній потенціал щодо формування професійно-педагогічних компетентностей. Найголовніше – це залучення майбутніх менеджерів освіти до активної навчальної діяльності на всіх заняттях як їхніх суб'єктів, тому найбільш оптимальними у формуванні професійно-педагогічних компетентностей є інтерактивні заняття й активні методи навчання (ігровий, проблемний, проектний та ін.).

Модель формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти буде більш ефективною за відповідних організаційно-педагогічних умов як сукупності заходів у цілісному навчальному процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів освіти, які конкретизують принципи навчання. До організаційно-педагогічних умов формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти віднесено:

- інтеграцію змісту педагогічної й управлінської підготовки майбутніх менеджерів освіти;
- забезпечення індивідуалізації навчання майбутніх менеджерів освіти;
- створення професійно-орієнтованого освітнього середовища формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти;
- практичну спрямованість навчання майбутніх менеджерів освіти.

Діагностико-рефлексивний, який містить критерії та показники оцінювання професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти: 1) мотиваційно-ціннісний: інтерес до професійно-педагогічної діяльності, мотивація професійно-педагогічної діяльності, потреби в професійно-педагогічній діяльності, наявність і розвиток системи професійно-педагогічних цінностей; 2) когнітивний критерій з показниками: рівень, гнучкість, міцність професійно-педагогічних знань, розуміння сутності професійно-педагогічної діяльності, розвиток професійно-педагогічного мислення; 3) операційно-технологічний: рівень професійно-педагогічних умінь,

уміння працювати з професійно-педагогічною інформацією, вміння розв'язувати професійно-педагогічні завдання; 4) діяльнісний: використання знань і вмінь у професійно-педагогічній діяльності, наявність і використання досвіду професійно-педагогічної діяльності, активність і результативність професійно-педагогічної діяльності, самостійність у прийнятті професійно-педагогічних рішень; 5) особистісний: відповідність індивідуально-психологічних і психофізіологічних особливостей професійним вимогам, наявність і рівень розвитку професійно-педагогічних здібностей, сформованість професійно-важливих якостей особистості, професійно-педагогічної позиції та професійно-педагогічних установок; 6) рефлексивний: рефлексія професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення її значущості, самоаналіз і самоорганізація професійно-педагогічної діяльності, здатність до самовдосконалення, самоосвіти та саморозвитку в професійно-педагогічній діяльності.

В основу виділення рівнів сформованості професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти покладено рівні навчання (за В. Безпалько), ступінь навченості (за В. Симоновим), рівень виконання дій (за В. Корольовим), рівні засвоєння навчального матеріалу (за І. Лернером, М. Скаткіним) – репродуктивний (низький), реконструктивний (середній), продуктивний (високий), творчий (досконалий).

Результатом пропонованої моделі є сформованість професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти.

Висновки. Таким чином, розроблена модель формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти в процесі їх професійної підготовки на першому (бакалаврському) рівні вищої педагогічної освіти являє собою єдність блоків: цільового, концептуально-нормативного, змістово-організаційного та діагностично-рефлексивного. Така її структура має умовний характер, тому що кожен із блоків доповнює й розширює функції іншого; вони мають тісний взаємозв'язок, і тому лише за цілісного їх застосування можна говорити про ефективність процесу формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти. Між усіма блоками моделі існує зворотній зв'язок, який дає змогу, ґрунтуючись на отриманих результатах, вносити зміни до змісту, форм і методів навчання.

Представлена модель розглядається як ефективний інструментарій організації процесу формування професійно-педагогічних компетентностей майбутніх менеджерів освіти. Вона має відкритий характер, постійно розвивається й за необхідністю може бути доповнена новими блоками й компонентами.

Список використаної літератури

1. Єльнікова Г. В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / Галина Василівна Єльнікова // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – № 4. – С. 10. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/>.4.
2. Про вищу освіту : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 6. – Ст. 40. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; ред. О. В. Овчарук. – Київ : К.І.С., 2004. – 112 с.

4. Мазаракі А. А. Компетентнісна модель менеджера в галузевих стандартах вищої освіти України / А. А. Мазаракі, Т. І. Ткаченко // Науково-методичні підходи до викладання управлінських дисциплін в контексті вимог ринку праці : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер.; (Дніпропетровськ, Україна, 11–12 квітня 2013 р.). : у 2 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. – Т. 1. Взаємодія вищої освіти та ринку праці. – С. 3–5.

5. Мельник С. В. Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів за компетентнісним підходом / С. В. Мельник, В. Д. Матросов, Т. О. Сташкін, Т. В. Косухіна. – Луганськ : ДУ НДІ соціально-трудових відносин, 2012. – 55 с.

6. Національна рамка кваліфікацій. Додаток до постанови Кабміну Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 // Вища школа. – 2012. – № 3. – С. 104–108.

7. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65–69.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015.

Жигирь В. И. Модель формирования профессионально-педагогических компетентностей будущих менеджеров образования

В статье определена сущность понятия “профессионально-педагогические компетентности будущих менеджеров образования”. Разработана и теоретически обоснована модель формирования профессионально-педагогических компетентностей будущих менеджеров образования в процессе их профессиональной подготовки на первом (бакалаврском) уровне высшего педагогического образования. Охарактеризованы блоки модели формирования профессионально-педагогических компетентностей будущих менеджеров образования в процессе их профессиональной подготовки на первом (бакалаврском) уровне высшего педагогического образования: целевой, концептуально-нормативный, содержательно-организационный, диагностико-рефлексивный и результативный.

Ключевые слова: модель, менеджер образования, профессионально-педагогические компетентности, профессиональная подготовка.

Zhyhir' V. The Model of Professionally Pedagogical Competencies Formation of Future Education Managers

The essence of the concept of “professionally pedagogical competencies of future managers” is given in the paper. The model of professionally pedagogical competencies formation of education managers in the process of training during the first (bachelor) level education degree is developed and theoretically grounded.

The goal, starting position and conditions of construction of the model of professionally pedagogical competencies of future education managers in the process of training during the first (bachelor) level of education is defined. The blocks of the model of professionally pedagogical competencies of future education managers in the process of training during the first (bachelor) level of education were determined: target, conceptual-normative, content-organizational, diagnostic-reflexive and effective.

It is concluded that the developed model of professionally pedagogical competencies formation of future education managers in the process of training during the first (bachelor) level of education is a unity of blocks: target, conceptual-normative, content-organizational and diagnostic-reflective. This structure has a conditional character, because each of its blocks complements and extends the functions of other one; they have a close relationship, and therefore only in case of their entire application one can talk about the effectiveness of the formation of professionally pedagogical competencies of future education managers. There is a feedback between all of the blocks of the model that allows, basing on the results, to make changes to the content, forms and methods of studying.

Presented model is considered as an effective instrument for organizing the process of professional and pedagogical competence formation of education managers. It has an open nature, is constantly developing and could be supplemented by new blocks and components if necessary.

Key words: model, manager of education, professional and pedagogical competencies, professional training.